

і спонукальні чинники наближення позитивних змін у посткомуністичній, у майбутній Росії.

Використані джерела та література:

1. Адам Михник: «Путин хочет восстановить советскую империю». URL: <https://www.Irt.It/ru/novosti/17/61397/adam-mikhnik-putin-khochet-vostranovit-sovetskuuu-smperiiu>
2. Бжезинский З. Политическое пробуждение. URL: <http://www.vz.ru/opinions/2011/12/13/546594.print.html>
3. Бульвінський А. Г. Сценарії еволюції пострадянського простору у контексті європейського та євразійського інтеграційних процесів. Україна: контекст світових подій. Аналітичні записки Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України» (2017-2019 рр.). / За загальною редакцією член-кор. НАН України, д.і.н., проф. Кудряченка А. І. Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2019. С. 340–342.
4. «Вы правы». Путин поддержал закрепление в Конституции статуса России как «продолжения Российской империи и СССР». URL: <https://www.fontanka.ru/2020/02/26/68987155/>
5. Перегрузка. Пять лет спустя. URL: <http://ria.ru/interview/20140306/998239405.html>
6. Ткаченко В. М. Украина – не Россия: испытание Майданом. Київ: Знание Украины. 2014. 91 с.
7. Кудряченко А. І. Пострадянський простір: між минулим і майбутнім / Європейська та євразійська парадигми інтеграції як фактор трансформації пострадянського простору: монографія / за редакцією д.ф.і.н., проф. Рудякова П. М. та к.ф.н. Вознюка П. Ф.; ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2020. С. 8–22.
8. Гегель. Философия истории. Гегель. Сочинения. Москва; Ленинград: Соцэкгиз. 1935. Т. 8. С. 30.
9. Глюксман А. Европа не способна использовать слабости Кремля. URL: <http://inosmi.ru/world/20081210/245970.html>
10. Презентация книги «Post-Imperium: евразийская история». Carnegie Endowment for International Peace. URL: <https://carnegieendowment.org/2012/02/15/ru-event-3632>

О.О. Кордун
PhD в галузі історії,
науковий співробітник
ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»

ЗБРОЙНІ КОНФЛІКТИ ЯК ОДИН З ІНСТРУМЕНТІВ ВПЛИВУ РОСІЇ НА ПОСТРАДЯНСЬКІ КРАЇНИ

Гібридна агресія є суттю міжнародної політики РФ на т. зв. пострадянському просторі. Основне вістря цієї агресії спрямоване проти

тих країн з числа республік колишнього СРСР, які задекларували свій чіткий курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію (Україна, Грузія і Молдова) та таким чином стоять на заваді реалізації імперських амбіцій Росії.

Задля здійснення своїх планів Росія комплексно використовує широкий спектр інструментів та методів впливу як невійськового («soft power»), так і військового («hard power») характеру. Такий вплив здійснюється системно, протягом багатьох років та має комплексний і всеосяжний характер у різних сферах.

Оскільки Росія наразі не досягла своїх цілей в зонах конфліктів в Україні, Грузії та Молдові, найбільш ймовірно, що у найближчий перспективі не варто очікувати суттєвих позитивних змін у їх врегулюванні. Одним з найбільш ефективних механізмів убезпечення від експансіоністських зазіхань Росії для цих країн може стати максимальне зближення з ЄС та НАТО, а в перспективі – і вступ до цих організацій. Такий крок стане й своєрідною перемогою у гібридній війні з Росією. Адже саме заради недопущення такого варіанту Росією були створені та/або підтримуються згадані вище зони нестабільності.

Ключові слова: пострадянський простір, Росія, вплив, невизнані держави, збройні конфлікти.

Armed Conflicts as One of the Russia's Instruments of Influence on Post-Soviet Countries

Hybrid aggression is the essence of Russia's international policy on the so-called post-Soviet space. The main focus of this aggression is directed against those countries of the former Soviet republics that have declared their clear course of European and Euro-Atlantic integration (Ukraine, Georgia and Moldova) and therefore they stand in the way of Russia's imperial ambitions.

In order to implement its plans, Russia comprehensively uses a wide range of tools and methods of influence of both non-military ("soft power") and military ("hard power") nature. Such influence has been carried out systematically for many years and has a complex and comprehensive character in various spheres.

As Russia has not yet achieved its goals in the conflict zones in Ukraine, Georgia, and Moldova, it is most likely that no significant positive changes in their settlement should be expected in the near future. One of the most effective mechanisms to protect Russia from expansionist encroachments for these countries may be maximum rapprochement with the EU and NATO and, in the long run - and accession to these organizations. Such a step will be a kind of victory in the hybrid war with Russia. After all, it is precisely to prevent such an

option that Russia has created and/or maintained the above-mentioned zones of instability.

Key words: *post-Soviet space, Russia, influence, unrecognized states, armed conflicts.*

Контекст, в якому нині перебуває Україна, на глобальному рівні характеризується руйнуванням створеної після Другої Світової війни системи міжнародної безпеки та низкою загроз, серед яких ключове значення має гібридна агресія Росії щодо країн, які вона вважає зоною своїх пріоритетних інтересів.

Ця агресія, яка здійснюється із застосуванням політико-дипломатичних, економічних, інформаційних, воєнних і гібридних інструментів, може не лише призвести до ескалації збройного конфлікту, розв'язаного Росією в Україні, але й спровокувати міжнародний збройний конфлікт у масштабах всієї Європи, а то й цілого світу. Саме тому збройний конфлікт низької інтенсивності, в умовах якого вже сьомий рік живе Україна, актуалізував дослідження причин, сутності та наслідків таких конфліктів на території колишнього Радянського Союзу, в яких в різний час та в різний спосіб брала Російська Федерація.

При цьому Російська Федерація, як головна спадкоємиця традицій і духу СРСР після його розпаду, повною мірою використовує воєнний досвід, набутий радянськими збройними силами у другій половині ХХ ст. За підрахунками українських науковців [1], після Другої Світової війни СРСР у різних форматах брав участь майже на 130 воєнних зіткнень практично на всіх континентах, у $\frac{2}{3}$ із них використовувалася радянська зброя, боєприпаси та військове спорядження. Із 1946 по 1991 «радянський військовий компонент» безпосередньо брав участь у 37-ми локальних війнах і збройних конфліктах, включаючи придушення демократичних виступів в Угорщині (1956) та Чехословаччині (1968), війни СРСР у Кореї (1950-1953), В'єтнамі (1961-1974 рр.) та Афганістані (1979-1989), участь у

збройних конфліктах на території іноземних держав на стороні режимів, лояльних до Радянського Союзу. [2]

Усе це дозволило військовим СРСР до 1991 р. накопичити досвід ведення воєнних дій в різних умовах (включаючи гібридні/партизанські), який був суттєво трансформований і удосконалений Росією за 30 років після розпаду СРСР. За цей час Російська Федерація брала безпосередню участь як сторона щонайменше у 12 збройних конфліктах різних рівнів. З них 11 – збройні конфлікти на т.зв. пострадянському просторі, і лише 1 за межами території колишнього СРСР – у Сирії (з 2015 р.). Зокрема, йдеться про громадянську війну в Грузії (1991-1993), війну в Абхазії (1991–1993), Придністровський конфлікт, (1992), громадянську війну в Таджикистані (1992-1997), російсько-грузинську війну (2008), російсько-українську війну (2014 – по сьогодні). 5 з 11 збройних конфліктів відбувалися всередині самої країни (осетинсько-інгуський конфлікт, Перша та Друга чеченські війни, війна в Дагестані, протистояння на Північному Кавказі (2009-2017)).

Як впливає з аналізу доктринальних документів РФ, статей та виступів її вищого політичного і військового керівництва, на глобальному рівні Російська Федерація прагне позиціонувати себе як окремий незалежний полюс у багатополлярному світовому порядку та залишитись впливовим центром інтеграції в Євразії, передусім – на пострадянському просторі. Тут Росія хоче мати вирішальний вплив на зовнішню та внутрішню політику колишніх республік СРСР, які вважаються зоною її пріоритетних геополітичних інтересів.

Основне вістря російської агресії спрямоване проти тих країн пострадянського простору, які задекларували свій чіткий курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію (Україна, Грузія і Молдова) та таким чином стоять на заваді реалізації імперських амбіцій Росії. Тобто, не маючи змоги запропонувати привабливі і ефективні моделі інтеграції,

Росія намагається не допустити розвитку альтернативних варіантів інтеграції на пострадянському просторі. В іншому разі, це поставило б під сумнів її верховенство і вплив в регіоні.

Бажання низки країн Східної Європи, зокрема України, приєднатися до системи колективної безпеки в особі НАТО розглядається виключно крізь призму глобального протистояння Заходу з Росією і вважається порушенням «вивіреного десятиліттями військово-політичного балансу». А стремління громадянського суспільства України, Молдови, Грузії, Киргизстану звільнитися від пут пострадянських неопатримоніальних режимів розглядається виключно як «спроби США займатися політичною інженерією» в регіонах, традиційно важливих для Росії.

Мета недопущення вступу України та низки інших країн з числа колишніх республік СРСР до НАТО відкритим текстом була неодноразово озвучена протягом грудня 2021 р.

17 грудня 2021 р. МЗС РФ оприлюднило «проекти договорів» [3] про фактично розподіл сфер впливу у Європі, які Москва хоче підписати з Північноатлантичним альянсом та з США. Зокрема, в пунктах 6 та 7 проекту «Угоди про заходи забезпечення безпеки Російської Федерації та держав-членів Організації Північноатлантичного договору» [4] Росія пропонує країнам НАТО взяти на себе зобов'язання, що «виключають подальше розширення НАТО, у тому числі приєднання України, а також інших держав». Крім того, Росія пропонує відмовитись «від ведення будь-якої військової діяльності на території України, а також інших держав Східної Європи, Закавказзя та Центральної Азії». До цього Україна стала однією з ключових тем великої відео розмови президентів Росії та США 7 грудня 2021 р. Основна вимога Путіна – юридично закріпити гарантії позаблокового статусу України. [5]

Для реалізації своїх планів Росія комплексно використовує широкий спектр інструментів та методів впливу як невійськового («soft power»), так

і військового («hard power») характеру. Йдеться про пропаганду, фінансову підтримку лояльних партій/політиків і журналістів, стимулювання корупції, політичний шантаж, реалізацію інших проєктів, спрямованих на забезпечення, збереження і посилення російського впливу на оборонну, політичну, економічну, мовно-культурну та інші сфери, а також економічний тиск, кібервійни, диверсії, загрозу застосування військової сили, пряму збройну агресію тощо.

Методи і способи впливу, як і їх пріоритетність, не є сталими. Вони змінюються в часі на основі отриманого досвіду, розробки нових інструментів та оцінки реакції Заходу. Наприклад, в Україні та Грузії ми спостерігаємо відмову Росії від засобів «м'якої сили» на користь «жорсткої сили». При цьому Росія поступово змінила свою початкову амбіційну мету в Україні («проєкт Новороссія») на користь підтримання постійного збройного конфлікту низької інтенсивності, який має на меті перешкодити інтеграції України до західних структур безпеки.

Не останнє місце в цьому арсеналі засобів відведене Росією маніпуляції збройними конфліктами на територіях колишнього Радянського Союзу, що дозволяє Росії демонструвати контроль чи, принаймні, вплив на проблемні регіони, а отже маркувати себе як впливового регіонального чи світового гравця. Таким чином, за рахунок «ближнього зарубіжжя» Росія поповнює дефіцит свого глобального впливу.

Підтримання статус-кво щодо невирішених територіальних конфліктів дало Москві можливість впливати на внутрішню ситуацію у Грузії, Молдові та Україні шляхом сприяння сепаратистським «урядам» Абхазії, Південної Осетії, ПМР і так званих ДНР/ЛНР. Ці країни і території перебувають під «Дамокловим мечем» загроз нового розгортання конфлікту, поштовх якому може дати інформаційна, військово-політична чи фінансова підтримка однієї зі сторін протистояння.

Сюди ж слід віднести такі інструменти, дотичні до збройного конфлікту, як «миротворча» інтервенція та погроза застосування військової сили.

При цьому досвід т.зв. «Абхазії» та «Південної Осетії» свідчить, що російська «миротворча» інтервенція (в т.ч. з використанням сил ОДКБ у країни, які ратифікували його статут) під приводом «захисту», «стабілізації» чи «відновлення конституційного ладу» з часом може перерости в окупацію, коли де-факто владу на окупованій території перебирає держава-окупант або армія держави-окупанта.

Погроза застосування військової сили була повною мірою продемонстрована Росією щодо України двічі протягом 2021 р. Так, за даними РНБОУ, протягом жовтня-грудня 2021 р. біля кордонів України і на тимчасово окупованих територіях Росія зосередила близько 122 тисяч військових в 200-кілометровій зоні від кордону з Україною та 143,5 тис. – у 400-кілометровій, на загал близько 52 російських батальйонно-тактичних груп.[6]

Найбільш вірогідний сценарій відкритої агресії РФ щодо України, на думку американських аналітиків, нагадуватиме той, який спровокував чотириденну війну з Грузією в 2008 році. Найпевніше, Росія представить конфлікт із Україною як захист російськомовного населення Донбасу та громадян РФ. Слід зазначити, що станом на середину 2021 р. Росія видала свої паспорти близько 630 тисячам жителів окупованих територій на сході України («ДНР» та «ЛНР»). [7]

Таким чином, активність Росії в зонах конфліктів, її фактичний контроль над невизнаними «республіками» і внаслідок цього – отримання нею серйозних важелів впливу на низку країн пострадянського простору, – створює вкрай негативне тло для демократичного та економічного розвитку країн регіону.

Військова присутність Росії у Придністров'ї, на Кавказі, Донбасі та в Криму, відкрита інтервенція в Грузії та Україні призвели до того, що Київ, Кишинів та Тбілісі втратили контроль над частиною своєї території. Це також віддалило перспективи їх вступу до НАТО. І виходячи з того, що цілі в зонах заморожених конфліктів Москвою наразі не досягнуті, найбільш логічним буде допустити, що у найближчій перспективі не варто очікувати суттєвих позитивних змін у врегулюванні ситуації в них.

Така багатоплановість російського впливу зумовлює необхідність пошуку нестандартних і комплексних відповідей асиметричного характеру. Україні в цій ситуації потрібно шукати всі можливості для максимального використання наявних міжнародно-правових механізмів для відновлення територіальної цілісності на умовах дотримання національних інтересів.

На даному етапі видається, що для України, Грузії та Молдови максимальне зближення з ЄС та НАТО, а в перспективі – і вступ до цих організацій, є не лише одним з найбільш ефективних механізмів забезпечення від експансіоністських зазіхань Росії, але й своєрідною перемогою у гібридній війні з Росією. Адже саме заради недопущення такого варіанту Росією були створені та підтримуються згадані вище зони нестабільності.

Використані джерела та література:

1. Сидоров С. В. Радянська армія. Енциклопедія сучасної України. Том 9. *Інститут історії України НАНУ*. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Radianska_armiia
2. Феськов В. И., Калашников К. А., Голиков В. И. Советская Армия в годы «холодной войны» (1945–1991). Томск: Издательство Томского университета, 2004. 246 с.
3. Россия передала США предложения по гарантиям безопасности. *Interfax.ru*, 15 декабря 2021 г. URL: <https://www.interfax.ru/russia/809544>
4. Соглашение о мерах обеспечения безопасности Российской Федерации и государств-членов Организации Североатлантического договора. Министерство иностранных дел Российской Федерации, 17.12.2021. URL: https://mid.ru/ru/foreign_policy/rso/nato/1790803/

5. Встреча с Президентом США Джоозефом Байденом. Президент России, 7 декабря 2021 года. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/67315>
6. Данілов оцінив кількість російських військ біля України у 122 тисячі осіб. *Портал новин LB.ua*, 22 грудня 2021. *Лівий берег*, 22.12.2021 р. URL: https://lb.ua/news/2021/12/22/501567_danilov_otstiniv_kilkist_rosiyskih.html
7. Російські паспорти на окупованому Донбасі отримали 630 тисяч українців – РНБО. *Новини на УНН*, 18 червня 2021 р. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1933296-rosiyski-pasporti-na-okupovanomu-donbasi-otrimali-630-tisyach-ukrayintsiv-rnbo>

І.В. Ткаченко

к.і.н.,

старший науковий співробітник

ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»

РОСІЙСЬКА ФЕДЕРАЦІЯ І ГЕОПОЛІТИЧНІ РИЗИКИ АЗЕРБАЙДЖАНУ ВНАСЛІДОК ПЕРЕМОГИ В ДРУГІЙ КАРАБАСЬКІЙ ВІЙНІ

У дослідженні розглянуто геополітичні ризики Азербайджану внаслідок перемоги в другій Карабаській війні. Показано, що головною загрозою після відновлення статусу-кво і повернення більшої частини втрачених Азербайджаном територій є залежність від позиції Росії як гаранта урегулювання конфлікту, чий вплив у регіоні суттєво зріс внаслідок введення миротворців на територію Нагорного Карабаху.

Ключові слова: Друга карабаська війна, вірмено-азербайданський конфлікт, Російська Федерація, геополітичні ризики Азербайджану.

The Russian Federation and the Geopolitical Risks of Azerbaijan as a Result of the Victory in the Second Karabakh War

The study examines the geopolitical risks of Azerbaijan due to its victory in the second Karabakh war. It was shown in the article that the main threat due to the restoration of the status quo and the return of most of the lost territories of Azerbaijan is the dependence on Russia's position as a guarantor of the conflict, whose influence in the region has grown significantly after the introduction of peacekeepers in Nagorny Karabakh.

Key words: Second Karabakh War, Armenian-Azerbaijani conflict, Russian Federation, geopolitical risks of Azerbaijan.